

ŽIVOTNÍ OSUDY HANÁCKÉHO SEDLÁKA PAVLA PETŘÍKA (1778–1829)

Radek Petřík

1. Úvod

Počátkem osmdesátých let 20. století se mladší generace západoevropských historiků částečně odklonila od dosavadního makroanalytického přístupu k historiografii. Důvodem byla snaha o znovuoobjevení konkrétního člověka za velkým množstvím informací dosud zprostředkovaných širšími dějinami. Tento nový soubor metodických přístupů k dějepisectví vešel ve známost jako historická antropologie. Silná stránka historicky orientované antropologie spočívá hlavně v analýze a rekonstrukci všech aspektů lidského života.¹ V souladu s těmito pravidly je i v naší práci středem zájmu lidská bytost, včetně její závislosti na přírodě, společnosti a kulturní tradici dané lokality.² Cílem práce je tedy na příkladu životních osudů Pavla Petříka přiblížit život selské vrstvy v etnografickém regionu Haná před nástupem industrializace. K osobě Pavla Petříka bylo nutno během tvorby této studie přistupovat s jistým odstupem a odosobněním tak, aby nedocházelo k jeho přílišné, byť nevědomé idealizaci. Zkoumaný člověk je totiž přímým předkem autora práce. Zároveň ho můžeme považovat za typického představitele hanácké selské pospolitosti. Způsob života, který vedl, nevybočoval ze společenských norem a jeho jméno nefiguruje ani v žádném seznamu projednávaných policejních přestupků na panství Nenakonice.³ Výběr sledované osoby tedy neurčila náhoda jako v případě Louise Françoise Pinagota v Corbinově knize *Na stopě neznámému*,⁴ ale spíše četnost pramenů, které jsme měli pro daného člověka k dispozici.

Pavel Petřík žil ve vesnici Dub nad Moravou ležící asi 14 kilometrů jižním směrem od Olomouce. Ves patřila společně s kolonií Sokol, Nenakonice a Dluhonicemi do proboštské prebendy Nenakonice. Jednalo se o velkostatek s vlastní správou, jenž zajišťoval obživu probošta olomoucké kapituly. Probošt

¹ VAN DÜLMEN, Richard: *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*. Praha 2002, s. 17.

² Tamtéž, s. 11.

³ Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA v Opavě), pobočka Olomouc, fond Velkostatek Nenakonice (dále jen Vs Nenakonice), kart. 112, inv. č. 229, Projednání těžkých policejních přestupků na panství Nenakonice (1795–1819).

⁴ CORBIN, Alain: *Na stopě neznámému. Znovuzrození L. F. Pinagota*. Praha 2007.

se staral o její chod jak po stránce hospodářské, tak i správní.⁵ Měl k ruce kancelářského a hospodářského správce, dva písaře a nezřídka se v kanceláři objevovali i kancelářští praktikanti.⁶ V hospodářské oblasti dohlížel na čeládku šafář. Pramennou základnu pro výzkum tvořil především fond velkostatku Nenakonice uložený v olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě. U citovaných ukázek z archiválií byla využita metoda transkripce.

2. Mládí Pavla Petříka (1778–1800)

Rekonstruovat odpovídajícím způsobem mládí Pavla Petříka se ukázalo jako problematické, jelikož o jeho průběhu vlastně nic konkrétního nevíme. Jméno Pavel Petřík se v daném období objevuje pouze ve dvou pramenech. Prvním je záznam o jeho narození v dubské matriční knize z let 1766–1784.⁷ Tím druhým je až zápis o převzetí otcova statku v roce 1800.⁸ Jiný rozsáhlý a trochu konkrétnější prostor pro rekonstrukci dětství a mládí v minulosti poskytuje skupina pramenů osobní povahy označovaná jako ego dokumenty.⁹ Mezi ně patří rozmanité druhy záznamů vzpomínek, deníků a korespondence. Pavel Petřík po sobě bohužel žádný ego dokument nezanechal. Přesto nesmíme opomenout řadu vesnických pisatelů. Připomeňme například známé paměti milčického sedláka a rychtáře Františka Jana Vaváka¹⁰ nebo dubského písmáka domkaře Filipa Mazala.¹¹ Jejich zápisy v kronikách a osobních denících pomáhají historikům lépe určit jevy, které se venkovského obyvatelstva skutečně dotýkaly. Písmáci se totiž vedle pojednání o rozmarech počasí, historických a rodinných událostech zmiňovali též o nejružnějších nařízeních publikovaných jejich vrchností.

⁵ KRÁLÍKOVÁ, Marie – ROUBIC, Antonín: *Velkostatek Nenakonice* (1462)1575–1886. Olomouc 1967, s. 1.

⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, kart. 3, inv. č. 57, Personální záležitosti zaměstnanců – ustanovování personálu, služební přísahy, služební smlouvy se šafáři na dvořech, směrnice pro udílení penzí 1785–1848.

⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 3, inv. č. 6019, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1766–1784), f. 18.

⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15820, inv. č. 12, Purkrechtní registra zahradníků a chalupníků pro obec Dub (1682–1820), f. 93.

⁹ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel: *Radostné dětství?* Paseka 2006, s. 15.

¹⁰ VAVÁK, František Jan – SKOPEC, Jindřich: *Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770–1816*. Praha 1907.

¹¹ BÁTĚK, Jaroslav (ed.): *Paměti písmáka Filipa Mazala z Dubu*. 6, Selský archiv, č. 3, 1907, s. 145–150.

Pavel Petřík se narodil v sobotu 24. ledna 1778 jako páté z devíti dětí sedláka Josefa Petříka a jeho ženy Mariny na usedlosti č. p. 51 v Dubu.¹² Z elaborátů stabilního katastru se dozvídáme, že obytný dům Petříkových byl již před polovinou 19. století zděné konstrukce a jeho půdorysné členění pozůstávalo ze tří prostor. Z jizby, síně a komory. Sín byla centrální místnost celého statku, odkud se vcházelo do jeho dalších částí. Ve stavení se nacházel také sklep, který sloužil mimo jiné k uskladnění mléka. Na dům v pravém úhlu přímo navazovala hospodářská budova, kde se nacházel stáj a chlév. Výměnek stával obvykle ve dvoře při návsi proti obytnému domu při hranici sousedního gruntu. Na konec hospodářské budovy přiléhala kůlna, kterou se procházelo do ovocné zahrady. Tu zakončovala dřevěná, podélná stodola s dlouhým mlatem jdoucím po celé její délce tak, jak bylo v dané lokalitě zvykem. Většina dubských sedáků včetně Petříkových platila roční domovní daň jeden zlatý, 45 krejcarů.¹³

Otec Pavla Petříka Josef patřil mezi pololáníky. Obhospodařoval přibližně 40 měřic zemědělské půdy.¹⁴ Hospodáři ale nebyli na polní a zemědělské práce na statku sami. Často se o ni dělili i se členy své rodiny. Čím více dětí se do rodiny narodilo, tím lépe. Děti totiž představovaly další pracovní sílu a naději na lepší zaopatření pro staré rodiče. Pavel Petřík měl čtyři bratry: Matouše,¹⁵ Václava,¹⁶ Kašpara,¹⁷ Viktora¹⁸ a čtyři sestry: Eleonoru,¹⁹ Jenovéfu,²⁰ Viktorii²¹

¹² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 3, inv. č. 6019, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1766–1784), f. 18.

¹³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, kart. 80, inv. č. 134, Zavedení stabilního katastru na panství Nenakonice (1829–1849).

¹⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, kart. 78, inv. č. 132, Dílčí elaboráty josefinského katastru na panství Nenakonice (1781–1789).

¹⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 3, inv. č. 6019, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1766–1784), f. 5.

¹⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 3, inv. č. 6019, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1766–1784), f. 4.

¹⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 4, inv. č. 6020, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1784–1796), f. 6.

¹⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 3, inv. č. 6019, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1766–1784), f. 87.

¹⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 3, inv. č. 6019, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1766–1784), f. 13.

²⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 3, inv. č. 6019, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1766–1784), f. 17.

²¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 3, inv. č. 6019, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1766–1784), f. 23.

a Kateřinu.²² Celkově se tedy v rodině narodilo devět dětí. Maximálně jeden až tři dny po narození se přistupovalo ke křtu. Pavla Petříka křtil dubský kooperátor Matouš Pavel.²³

Nedostačující hygienické poměry, neodborné vedení porodu a špatné poporodní ošetření dítěte zvyšovaly pravděpodobnost úmrtí novorozenců v prvních dnech života.²⁴ Pět sourozenců Pavla Petříka skutečně později zemřelo: Matouš,²⁵ Václav,²⁶ Eleonora²⁷ a Viktor²⁸ v kojeneckém věku, Jenovéfa, když jí bylo 14 let.²⁹ Postrachem byly časté neurčitě křeče,³⁰ tělesná slabost či nejružnější nakažlivé nemoci. Dospělosti se kromě Pavla Petříka dožil jeho mladší bratr Kašpar a dvě sestry Viktorie a Kateřina.

I když máme doklad o existenci školy v Dubu již před narozením Pavla Petříka, je jisté, že ji nenavštěvoval. Až do konce života byl negramotný. Na nedělní výuku náboženství nejspíš také nedocházel, jelikož se jeho jméno neobjevuje na žádném ze seznamů žáků. I sedlák z Máslojed Josef Volf ve svých pamětech uvádí: „Staré obecní zápisy v některých obcích dokazují, jak velké procento rolníků ještě na začátku devatenáctého století nedovedlo psát, nahrazujíc třemi křížky své podpisy na smlouvách, sběrných arších a v obecních jednacích protokolech.“³¹ Až do roku 1848, někde i později, probíhala výuka na vsích ve značně nevyhovujících podmínkách. Děti při výuce seděly na zemi a psaly na břídlíkové tabulky obložené smrkovým dřevem.³² O škole v Dubu, která sloužila celé farnosti ještě po většinu 19. století, se zachovala zmínka: „Byla to nízká chaloupka s vysokou šindelovou střechou a malými okénky.

²² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 3, inv. č. 6019, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1766–1784, f. 45.

²³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 3, inv. č. 6019, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1766–1784, f. 18.

²⁴ LENDEROVÁ, M. – RÝDL, K.: *c. d.*, s. 89.

²⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 20, inv. č. 6036, Matrika zemřelých římskokatolická fara Dub nad Moravou (1752–1784), f. 55.

²⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 20, inv. č. 6036, Matrika zemřelých římskokatolická fara Dub nad Moravou (1752–1784, f. 57.

²⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 20, inv. č. 6036, Matrika zemřelých římskokatolická fara Dub nad Moravou (1752–1784, f. 63.

²⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 20, inv. č. 6036, Matrika zemřelých římskokatolická fara Dub nad Moravou (1752–1784, f. 87.

²⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 21, inv. č. 6037, Matrika zemřelých římskokatolická fara Dub nad Moravou (1784–1796), f. 4.

³⁰ LENDEROVÁ, M. – RÝDL, K.: *c. d.*, s. 274–275.

³¹ VOLF, Josef: *Z pamětí starého českého sedláka*. Hradec Králové 1932, s. 40.

³² Tamtéž, s. 95.

Umístěny v ní byly dvě třídy.³³ Pavel Petřík ostatně sám přiznává: „Pro lepší důvěru toho, poněvadž já sám psáti neznám, jsem nejenom jinšího k podpisu jména mého dožádal a já k tomu podpisu mou vlastní rukou tři černé křížky udělal.“³⁴ Jak vidno, školní docházka zatím nebyla vždy důsledně prosazována. Za její nedodržení nebyly v Dubu stanoveny ani žádné sankce.³⁵ Základy dobrých mravů dětem nejdříve vštěpovaly ženy. Matky učily své potomky chodit, mluvit, zachovávat tělesnou čistotu, zdravit a slušně jíst. Mravní kodex představovalo desatero. Na výchovné postupy rodičů dohlížel kněz.³⁶

Po staletí bývalo zvykem, že kolem desátého roku života přecházeli mladí chlapci z matčiny starosti do vlivu mužské části společnosti. Pavel Petřík se začal pomalu přibližovat otci a rostl z něj budoucí hospodář.³⁷ Polním a hospodářským pracím se učil prostřednictvím zkušenosti pozorováním dospělých při práci. Jako adolescent přistoupil Pavel Petřík k birmování. Tato svátost, kterou udílel biskup pomazáním olejem ve tvaru kříže, představovala iniciační rituál přechodu od dětství k dospělosti.

3. Svatba a produktivní část života (1800–1826)

Pavel Petřík se v pramenech znovu objevuje až v souvislosti s přípravami na svou svatbu s Veronikou, dcerou sedláka Ondřeje Navrátila z Blatce u Olomouce. Před vstupem do manželství bylo totiž třeba vyřešit řadu rodinných záležitostí a člověk snáze zanechal stopu v probíhajícím písemném řízení. Nejčastěji ve čtvrtek večer před prvními ohláškami se přistupovalo k námluvám. Zde se vyjednávalo o podmínkách sňatku ze strany ženicha a nevěsty, o odstoupení gruntu a vyměřovala se výměna pro odcházející rodiče.³⁸ Podle patentu císaře Josefa II. z roku 1787³⁹ měl z dětí hospodáře převzít statek vždy jeho nejstarší syn, kterým byl právě Pavel Petřík. I když se svatební smlouva Pavla Petříka přímo nedochovala, můžeme usuzovat, že rodiče jeho nastávající nevěsty Veroniky mohli sňatek své dcery podmiňovat právě pouze s držitelem

³³ POSPĚCH, Pavel: *Dub nad Moravou, Tučapy, Bolelouc. Historie a současnost*. Dub nad Moravou 2001, s. 95.

³⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15820, inv. č. 12, Purkrechtní registra zahradníků a chalupníků pro obec Dub (1682–1820), f. 96.

³⁵ POSPĚCH, P.: c. d., s. 22.

³⁶ MACKOVÁ, Marie – LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2009, s. 197.

³⁷ SMETÁNKA, Zdeněk: *Legenda o Ostojevi. Archeologie obyčejného života*. Praha 2004, s. 267.

³⁸ ŽÁKOVÁ, Jana: *Hanácká svatba a svatební píseň*. Prostějov 2005, s. 10.

³⁹ JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan: *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha 2015, s. 146.

usedlosti. Součástí rodinného vypořádání před obřadem bylo tedy postoupení rodného gruntu z otce na syna. Z jednání se zachoval záznam, který začíná slovy: „Léta Páně 1800 dne prvního února u přítomnosti rychtáře dubského Jana Hradila stala se dobrovolná domluva mezi Josefem Petříkem a jeho synem Pavlem na ten způsob, že on otec Josef Petřík svému synovi Pavlovi krunt pod numero 51 se všema rolma a případností k temu, dva voze, dva pluhý, čtyři brány a jiný drobný hospodářství, pak čtyři koně, dva kousky černého dobytka a tři krávy, popustí.“⁴⁰

Pavel Petřík se skrze akt převzetí gruntu stal dubským sousem a držitelem nemovitosti. Starou rodinnou zvyklostí s tím spojenou bylo, aby se mladší generace postarala o generaci starší.⁴¹ Otec Josef již nebyl schopen soustavné těžké práce, a tak je ve smlouvě zahrnuta i pomoc s obděláním otcovských polí u výměnku. „Při pouštění místě slibuje otec svému synovi Pavlovi na výživu od svatého Jana do Jíry šest měřic žita, osm měřic rzi, jednu měřici ječmena, jednu měřici prosa a 4/8 měřic hrachu. Odevzdávat však naprotě temu syn povinen bude otcovi po žních v prvním roce semem dvě měřice ječmena, dvě měřice prosa a jednu měřici hrachu ponavrátit. Jest sice ta jedna měřice obecní roli na Blatě do času, až by krunt dokonale přijal, Pavlovi k jeho užívání zanechána, však jak birzo ten krunt za vlastní ujme, ta jedna měřice rolí svému bratrovi mlatčímu až do jeho smrti k užíváním připadne a v otcovské vůli býti má, na jeden rok pro mlačícího syna vejmněnu vyměřit a ustanovit. Ostatně se nový hospodář Pavel Petřík zavazuje pro svého bratra nejen jednu krávu vychovati, nýbrž taky při promněžňujícím stavu svatbu udělati.“⁴² Pavel Petřík musel tedy vedle povinností k otci na gruntu jeden rok živit i svého mladšího bratra Kašpara. Slíbil mu rovněž v případě potřeby vystrojit svatbu a vychovat jednu krávu.⁴³

Necelý měsíc po převzetí gruntu od otce se Pavel Petřík oženil. Svatba se konala v rodišti nevěsty 24. února roku 1800.⁴⁴ Co do četnosti, nejvíce svateb se pořádalo po žních nebo o masopustu.⁴⁵ Jak a kdy se Pavel Petřík s Veroni-

⁴⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15820, inv. č. 12, Purkrechtní registra zahradníků a chalupníků pro obec Dub (1682–1820), f. 95.

⁴¹ SMETÁNKA, Z.: *c. d.*, s. 262.

⁴² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15820, inv. č. 12, Purkrechtní registra zahradníků a chalupníků pro obec Dub (1682–1820), f. 95.

⁴³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15820, inv. č. 12, Purkrechtní registra zahradníků a chalupníků pro obec Dub (1682–1820), f. 95.

⁴⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D V 8, inv. č. 6056, Matrika oddaných římskokatolická fara Charváty (1784–1840), f. 15.

⁴⁵ ŽÁKOVÁ, J.: *c. d.*, s. 10.

kou seznámili, nevíme. Při volbě budoucího partnera měli často rozhodující slovo rodiče. Ovšem čím níže na sociálním žebříčku postupujeme, tím více sporadicky docházelo k zasahování rodičů do volby partnera jejich dospělých dětí. Při výběru druhá či družky platila zásada neporušovat příslušnost k určité sociální skupině. Selští synové si většinou brali dívky ze selských rodin.⁴⁶ Avšak výzkum ukázal, že toto pravidlo nebylo až tak důsledně dodržováno, poněvadž prvorozený syn Pavla Petříka Jan se ženil s vdovou po chalupníkově.

Průběh svatebních veselí býval na Hané často velmi pompézní a běžně se stávalo, že se oslavy protáhly až do třetího dne.⁴⁷ Datum svateb se stanovovalo na pondělí kolem 10. hodiny. I Pavel Petřík se ženil v pondělí. Po obřadu v kostele, který se konal v římskokatolické farnosti Charvátý, pokračovali svatebčané na ženichovu usedlost do Dubu. Nevěsta zde požádala jeho rodiče, aby ji přijali za svou dceru. Když ženich s nevěstou odcházeli spát, svatebnice jí sňaly z hlavy čepec na znamení, že už je ženou. Od osmdesátých let 19. století se hanácké svatby postupně zkracovaly, přičemž mnohdy trvaly pouze jeden den.⁴⁸ Sňatkem a převzetím otcovy usedlosti vstoupil Pavel Petřík definitivně do produktivní části života. Tu nejvíce ovlivňoval běh hospodářského a liturgického roku, ale také robotní povinnosti. Na statcích ve vlastnictví olomoucké kapituly probíhala robota v období od sv. Jana do sv. Václava, šest dní v týdnu. Ovšem o Vánocích, Velikonocích a svatodušních svátcích bylo zvykem robotu promíjet.⁴⁹ Na panství Nenakonice proběhla již v roce 1786 reluce roboty.⁵⁰ Vrchnosti začaly před hmotnými naturálními dárkami dávat přednost stálému peněžnímu platu.

Pavel Petřík musel místo naturálií vrchnosti odvádět pravidelný roční obnos 36 zlatých, 31 krejcarů. Pro srovnání, dubský chalupník Florian Mazal odváděl vrchnosti ročně pravidelný obnos šesti zlatých, 23 krejcarů.⁵¹ Tento obnos se však stále na základě předchozích pro vrchnost poskytovaných naturálií vypočítával, takže třeba za domnělé husy musel odvést sedm krejcarů, za perí tři krejcarey a za vejce sedm krejcarů.⁵² Mimo jiné musel každý rok

⁴⁶ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha 2016, s. 79.

⁴⁷ DOSTÁL, Josef – ŘÍKOVSKÝ František: *Vlastivěda moravská. Olomoucký okres*. Brno 1935, s. 150.

⁴⁸ Tamtéž, s. 152.

⁴⁹ RADIMSKÝ, Jiří – TRANTÍREK, Miroslav (edd.): *Tereziánský katastr Moravský*. Praha 1962, s. 144.

⁵⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15823, inv. č. 15, Hlavní kniha gruntovní pro obec Dub II. (1826–1880), f. 100.

⁵¹ SKLENÁŘOVÁ, Sylva: *Povinnosti vesnice Dubu nad Moravou a počty jejích obyvatel od 15. století do roku 1775*. Střední Morava, 9, 2003, č. 16, s. 101.

⁵² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15823, inv. č. 15, Hlavní kniha gruntovní pro obec Dub II. (1826–1880), f. 100.

dopravit pro vrchnost tři sáhy dřeva ze vzdálenosti dvou mil a vykonat tři jízdy s blíže nespecifikovaným materiálem. Faráři musel platit 20 krejcarů.⁵³

Dne 15. února roku 1801 se Pavlu Petříkovi a jeho ženě Veronice narodil první syn Antonín.⁵⁴ Radost z nově narozeného potomka ale netrvala dlouho, jelikož dítě zemřelo ve věku jednoho roku a měsíce 15. března 1802. Jako příčina úmrtí je v matričním záznamu uveden německý výraz „*an Fraiss*“ neboli „psotník.“⁵⁵ Starší lékařská literatura uvádí, že psotník není jednou konkrétní chorobou, ale spíše příznakem, který doprovází mnoho neurčitých onemocnění, postihujících hlavně malé děti do jednoho roku života. Při vypuknutí křečí doporučoval farář Sebastian Kneipp dítě rychle zbavit oblečení a celé tělo svažit studenou vodou. Poté postiženého bez utření zabalit do deky či plátna a uložit do postýlky ve vyvětraném pokoji. Jako příčina způsobující božec se dříve nejčastěji uvádělo špatné trávení, zácpa a u starších dětí prý mohlo křeče způsobit leknutí, strach a zlost.⁵⁶ Dnes již víme, že leknutí psotník nezpůsobuje, ale jednalo se o tetanické křeče způsobené nedostatkem vápníku nebo hořčíku v důsledku nevyvážené stravy.⁵⁷

Za tři měsíce od úmrtí prvního potomka došlo k další vzájemné dohodě mezi Pavlem Petříkem a jeho otcem Josefem, která mírně upravovala majetkové poměry v rodině. Za to, že Pavel Petřík bude svému otci platit pět zlatých ročně, mu otec odevzdá mladou klisnu. A jedno hříbě nakonec dostal i Kašpar, který stále žil v usedlosti spolu s Pavlem Petříkem. „Dně 30. června 1802 předstoupili Josef Petřík s hospodářem Pavlem Petříkem uznámujíce, že Josef Petřík jemu Pavlovi jednu štvrtletú hříbici z tou vejmenku popustil, aby Pavel bratrovi Kašparovi buďto jedno hříbě účtoval a 20 zlatých, až to potřebovati bude, vydal a obzvlášť 60 zlatých zaplatil, však do vyplacení toho on Pavel ze 60 zlatých ročně pět inters otcovi a po smrti bratrovi Kašparovi spláceti bude.“⁵⁸ Netrvalo to dlouho a do rodiny se manželům narodil další syn. Při křtu dostal jméno Jan a na svět přišel 21. ledna roku 1803.⁵⁹

⁵³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15823, inv. č. 15, Hlavní kniha gruntovní pro obec Dub II. (1826–1880), f. 100.

⁵⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 18.

⁵⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 22, inv. č. 6038, Matrika zemřelých, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1866), f. 14.

⁵⁶ KNEIPP, Sebastian: *Kniha faráře Kneippa o výchově dítek a nemoci dětské*. Praha 1893, s. 58.

⁵⁷ OTTO, Jan: *Ottův slovník naučný*, sv. VIII. Praha 1895, s. 469–470.

⁵⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15820, inv. č. 12, Purkrechtní registra zahradníků a chalupníků pro obec Dub (1682–1820), f. 96.

⁵⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 25.

O rok později, dne 8. února roku 1804, zemřel otec Pavla Petříka Josef. Osudnou se mu stala úplavice červená. Jedná se o infekční střevní onemocnění, jež se projevuje vysokými horečkami a průjmy.⁶⁰ Pokud některý těžce nemocný člen domácnosti upadl do bezvědomí, ostatní se u něj modlili pro dobrý odchod z tohoto světa. Pohřeb se většinou konal třetí den po smrti. Zbylé dny byl zemřelý ponechán doma, aby se s ním mohli rozloučit známí a sousedé. Po pohřebním obřadu se u pozůstalých konala bohatá pohřební hostina, kam se sjeli všichni příbuzní.⁶¹

Dne 2. dubna roku 1805 se Pavlu Petříkovi narodil další syn František⁶² a později se oženil i jeho mladší bratr Kašpar. Podle smlouvy o převzetí gruntu z roku 1800 mu měl svatbu zaplatit a vystrojit právě Pavel Petřík. Kašpar se žení s Annou, vdovou po Jakubu Dostálovi, v nedalekých Tučapech. Rodina Pavla Petříka se mezitím dále rozrostla o dceru Marianu⁶³ a syna Jakuba.⁶⁴ Obě děti ale ještě v útlém věku krátce po sobě zemřely během března roku 1810. V matrice zemřelých je u obou dětí uvedeno „*Abzehrung*“, což je výraz pro příznak neurčitě vyhublosti způsobené nejčastěji tuberkulózou či obecnou slabostí dítěte, u starších lidí pak pro vyhublost spojenou se stářím a sešlostí věkem.⁶⁵ Tuberkulózní onemocnění bylo v minulosti poměrně častou příčinou úmrtí, především kvůli špatným hygienickým podmínkám. Mnoho soudobých lékařů také upozorňovalo i na další možné příčiny propuknutí nákazy, jako např. vysílení organismu a chabou výživu. Dlouhou dobu se lékaři spoléhali na nedostatečné vyšetřovací metody jako sledování tepu, prohlédnutí jazyka, zkoumání moči a stolice.⁶⁶

Své další dceři narozené 19. února 1811 dali manželé Petříkovi znovu jméno Mariana.⁶⁷ Předposlední syn jménem Štěpán pak přišel na svět 26.

⁶⁰ Velký lékařský slovník online. *Dysenterie, bacilární*. In: <http://www.lekarske.slovníky.cz/pojem/dysenterie-bacilarni> [cit. 10. 6. 2019]

⁶¹ VOLEJ, J.: c. d., s. 34.

⁶² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 33.

⁶³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 40.

⁶⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 50.

⁶⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 22, inv. č. 6038, Matrika zemřelých, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1866), f. 67.

⁶⁶ CAITLÍN RÁBOVÁ, Šárka: *Kulturní reflexe tuberkulózy v českých zemích*. Praha 2018, s. 20–21.

⁶⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 57.

prosince 1813.⁶⁸ Jak se zdá, podle matričního záznamu v usedlosti u Pavla Petříka porodila též žena obecního pastýře Anna.⁶⁹ Okolnosti, které porodu předcházely, nebo proč Anna rodila zrovna u Pavla Petříka, bohužel z matričního záznamu nevyčteme. Předposlední dcera Pavla Petříka jménem rovněž Anna⁷⁰ se narodila 9. prosince 1815. A poslední syn Josef se narodil 15. února 1818.⁷¹ Tyto dvě děti se dospělosti nedožily. U Josefa poznamenal farář jako příčinu smrti „*Abzehrung*“,⁷² tedy úbytě. Anna podlehla neurčitým křečím.⁷³ Poslední dcera, opět se jménem Anna, přišla na svět 1. října 1819.⁷⁴ Na svět přišlo v rodině celkem 10 dětí, vždy ve dvouletých intervalech. Jejich úmrtnost dosahovala 50 %. Dospělosti se dožili pouze Jan, František a Štěpán, z dcer Mariana a Anna. Reprodukční cyklus rodiny byl tímto ukončen a Pavel Petřík s Veronikou se poté soustředili na odpovídající zajištění svých dětí. Dále se věnovali polnímu hospodaření a péči o dobytek. Jako dědictví minulých staletí v zemědělství stále přetrvával tzv. trojhonný systém, který zůstával převážně neměnný a spočíval na přežívajících zvycích a obyčejích. Selo se vždy na jaře a na podzim a úrodnost půdy se zachovávala jednoletým obdobím klidu. Pole se začala rozorávat hned, jakmile to půda jen trochu dovolila a oschla. Polnosti se orbou upravovaly do podoby úzkých vyklenutých záhonů asi o čtyřech až osmi brázdách. Selo se převážně ručně rozhazováním do hrubě připravené zeminy.⁷⁵

Mláčení obilnin probíhalo přes celou zimu. Každý, kdo se účastnil výmlatu, měl svůj cep, na který byl zvyklý, a odnášel si jej s sebou i tehdy, když musel pracovat mimo domov. Práce na mláčení obilí se řídila rytmem, který pomáhal jednotlivé pracovníky sladit, aby si nepřekáželi.⁷⁶ I na gruntu Pavla Petříka se

⁶⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 73.

⁶⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 79.

⁷⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 85.

⁷¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 96.

⁷² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 22, inv. č. 6038, Matrika zemřelých, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1866), f. 66.

⁷³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 22, inv. č. 6038, Matrika zemřelých, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1866), f. 61.

⁷⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 104.

⁷⁵ KUNZ, Ludvík: *Osedlý rolník*. Rožnov pod Radhoštěm 2006, s. 84–86.

⁷⁶ Tamtéž, s. 45.

přes zimní období pravidelně mlátilo. Z peněz získaných prodejem zbylé slámy se pak mohly hradit drobné výdaje či příspěvky. „Konopje dvě kopy, při tom porúčím, aby Ščepán to vymlátil. Za slámu z toho obilí porúčím na invalidy 30 krejcarů.“⁷⁷ V této souvislosti je třeba se též stručně zmínit i o významu hospodářských zvířat v selském stavení. Pavel Petřík měl na svém hospodářství kolem roku 1800 „čtyři koně, dva kousky černýho dobytka a tři krávy“.⁷⁸ Sedláci své dojné krávy vyháněli na pastvu velmi zřídka, nejčastěji záhy zjara, potom po žních na podrůstky a po otavách na louky. Hromadný chov prasat se na počátku 19. století ještě příliš neprosazoval, většina tehdejších hospodářů chovala jeden nebo dva kusy.⁷⁹ Naproti tomu v oblasti Hané měl rozsáhlou tradici chov koní.⁸⁰

Ale vraťme se nyní zpět k osudům rodiny. Dne 12. listopadu 1822 se oženil prvorozený syn Pavla Petříka Jan.⁸¹ Jeho ženou se stala vdova Veronika Pešáková z Nenakonic. O jednotlivých povinnostech novomanželů a jejich vzájemném majetkovém vypořádání vypovídá dochovaná svatební smlouva. „Dnes dole psaného dne a roku staly se mezi Jánem Petříkem, vlastním synem Pavla Petříka, pololánika z Dubu, jakožto ženichem s povolením a v zastoupení hned jmenovaného otce ze strany jedné a mezi Veronikou, pozůstalou vdovou po Šimonu Pešáku, chalupníku z dědiny Nenakonic, jakožto nevěstou ze strany druhé následující dobře rozvážlivé a dobrovolné svatební smlouvy.“⁸² Součástí vzájemné dohody mezi novomanželi bylo i to, že Veronika na 20 let pro Jana poskytla svou chalupu se vším vybavením. Získal tak zajištění a ve vesnické hierarchii se zařadil mezi chalupníky. „Zavádí nevěsta svojímu ženichovi Jánovi Petříkovi onou v Nenakonicích pod numero 20 ležící chalupu se vším právem a zavázalostmi na 20 po sobě běžecích let k užívání, a sice od dne sv. Jana Křtitele 1822 roku začínajíc, s tou k takové chalupě zaznamenanou příslušeností, jakožto dvouma koňma, jednou krávou, jedním kusem černýho dobytka, jedním pluhem a dvouma bránami s dalejšíma k tomu patřícíma

⁷⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonic, kart. 16, inv. č. 71, Projednávání pozůstalostí poddaných v obci Dub, N–Pl. (1798–1850), f. 2.

⁷⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonic, sign. 15820, inv. č. 12, Purkrechtní registra zahradníků a chalupníků pro obec Dub (1682–1820), f. 96.

⁷⁹ BERANOVÁ, Magdalena – KUBČÁK, Antonín: *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha 2010, s. 239.

⁸⁰ Tamtéž, s. 240.

⁸¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbirka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 13, inv. č. 6029, Matrika oddaných, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1794–1866), f. 20.

⁸² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonic, sign. 15998, inv. č. 29, Kniha svatebních smluv pro obce Dluhonice, Dub, Nenakonic a Sokol I. (1813–1829), f. 90.

nástroji. ⁸³ Na druhou stranu byl Jan Petřík povinen zaplatit tisíc zlatých a postarat se o dceru Annu z Veroničina předchozího manželství. Zajímavostí je, že kdyby jeho manželka zemřela do dvou let od uzavření sňatku, musel by Jan Petřík pozůstalým zaplatit 300 zlatých a vrátit truhlu s jejími šaty. „Ženich ale v předemřítí manželky do přízně nevěstiny také 300 zlatých ve vídeňské valutě nadplatiti a truhlu ze šatama ponavrátili se zavazuje.“ ⁸⁴ To, že měl povinnost šaty vrátit, dokazuje jejich hodnotu jako cenného obchodního artiklu.

4. Předání usedlosti a život na výměnku (1826–1829)

S vypravením prvního dítěte z domu se pomalu pojila otázka nástupnictví na grunt a odchod na výměnek. Pavel Petřík zvolil za svého nástupce prostředního syna Františka. K předávacímu aktu došlo ve vrchnostenské kanceláři v Nenakonicích dne 1. listopadu 1826. Informaci o něm podává smlouva nazvaná „spis odstoupenosti“, která je součástí dubské knihy listin. ⁸⁵ Smlouva je členěna na osm jednotlivých bodů. Hned v prvním z nich Pavel Petřík předává grunt do rukou svého syna Františka: „Předně odstupuje otec Pavel Petřík svoje v dědině Dubě pod číslem 51 vlastně mající pololánské místo s oustavou, grunty, pak vším právem a zavázalostmi, jak s takovým místem od starodávna spojené jsou, svojemu synovi Františkovi Petříkovi do jeho budoucí svobodné vlastnosti ve vyjednané ceně oustoupenosti 1 360 zlatých.“ ⁸⁶ Jak můžeme vidět, v tomto případě bylo předání statku odměněno částečným vyplacením odstupitele, což mu do začátku zaručovalo určitou míru samostatnosti a nezávislost na novém hospodáři. ⁸⁷ Výměna generací majitelů venkovských usedlostí v minulosti závisela na mnoha faktorech. Při výběru rozhodoval často věk, schopnosti a zkušenosti nového majitele statku. ⁸⁸

Ovšem s nabytím gruntu získal syn František také další povinnosti. Mimo jiné musel vychovat mladé hříbě a krávu pro nezletilou sestru Annu. „František Petřík a každý jeho postupník zapovinován pro odstupitele dceru jménem Annu Petřík jednoho jedenáctiletého koně a jednu tříletní krávu odchovati,

⁸³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15998, inv. č. 29, Kniha svatebních smluv pro obce Dluhonice, Dub, Nenakonice a Sokol I. (1813–1829), f. 90.

⁸⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15998, inv. č. 29, Kniha svatebních smluv pro obce Dluhonice, Dub, Nenakonice a Sokol I. (1813–1829), f. 90.

⁸⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15994, inv. č. 21, Kniha listin pro obce Dub, Nenakonice a Sokol II (1826–1830), f. 27.

⁸⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15994, inv. č. 21, Kniha listin pro obce Dub, Nenakonice a Sokol II (1826–1830), f. 27.

⁸⁷ BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel: *Člověk českého raného novověku*. Praha 2007, s. 173.

⁸⁸ Tamtéž, s. 172.

a když ona takové potřebovatí bude, bezouplatně učiniti.“⁸⁹ Uvedený dobytek jí měl nejspíš sloužit jako výbava do budoucího manželství. To, že František ještě nenabyl plnoletosti, nejspíš přimělo jeho otce Pavla Petříka k rozhodnutí zůstat v čele domácnosti až do 24. června roku 1830. „Toto odstoupené pololánské místo zadržuje otec pro sebe a nynější manželku ještě až do svatého Jána Křtitele 1830 roku užívati. Do toho času také všechny povinnosti, nechť jsou císařské vrchnostenské aneb obecní, tež také farářské, z vlastního zapovínavati ve vyřčeném času, ale takové místo bez všeho dluhu, jak by kolvěk takový jmenován býti mohl, čistě odevzdati.“⁹⁰

Nejrozsáhlejším bodem smlouvy je pak samotné vytyčení výměnku pro odstupujícího hospodáře Pavla Petříka a jeho manželku Veroniku. Ve své podstatě se jednalo o právní zvyk, kdy rolník delegoval právo k užívání nemovitosti na svého syna, ale na oplátku požadoval doživotní poskytování naturálních dávek a jiných povinností. Smlouva získala zápisem do knihy listin povahu věcného práva a stala se vymahatelným břemenem.⁹¹ Z právního hlediska byl výměnek chápán jako věcné břemeno váznoucí na dané usedlosti. Převod hospodářské usedlosti na potomka zajišťoval určitou kontinuitu a zachování vysoké zemědělské produktivity.⁹²

„Při odevzdání odstoupeného místa v roku 1830 z polního svátku otec odstupitel pro sebe a manželku držeti kopu ze žita, ze tří v ječmeně, pak dvě kopy prosa, jednu měřici hrachu, dvě vědra zelí a čtyři achtele na konopí sobě vyvoluje skrz ostatní léta, ale až do smrti svojí a svojí nynější manželky následující vejměnu ostanovuje. A sice: Chaloupku, komůrku, chlív pro krávu, v stodole místo pro z vejmněny sklizené obilí, v zahradě místo pro otop a v sklepě místo pro dojivo.“⁹³ Součástí výměny bylo vedle nejrozličnějších hospodářských plodin také obydlí, kde měl Pavel Petřík se ženou od 24. června roku 1830 pobývat. Výměna svým rozsahem představovala malé samostatné hospodářství uvnitř toho původního, které měl získat jeho syn František. Pavel Petřík plánoval hospodařit i nadále, jelikož součástí výměny byla i malá rozloha orné půdy a místo ve stodole pro sklizené plodiny. Avšak počítal i s postupným úbytkem sil, protože jeho syn měl povinnost mu „potřebné mletivo do mlejna a ze

⁸⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15994, inv. č. 21, Kniha listin pro obce Dub, Nenakonice a Sokol II (1826–1830), f. 27.

⁹⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15994, inv. č. 21, Kniha listin pro obce Dub, Nenakonice a Sokol II (1826–1830), f. 27.

⁹¹ KRÁČMAR, Jiří: *Tak u nás bývalo*. Olomouc 2004, s. 119.

⁹² PROKEŠ, Jan: *Výměnek*. Brno 2016, s. 10–12, (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

⁹³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15994, inv. č. 21, Kniha listin pro obce Dub, Nenakonice a Sokol II. (1826–1830), f. 27.

mlejna přivést a zapotřebné trhové také otopní dřevové sumy bezouplatně dostavití.⁹⁴ Po tomto vzájemném vypořádání se František oženil s Terezií Horákovou z Nenakonic. Nevěsta s sebou do svazku jako věno přinášela finanční obnos 1 360 zlatých a jednu krávu. Peněžitá část věna připadla Pavlovi Petříkovi. „Oné peněžité věno otcovi ženichovému Pavlovi Petříkovi za ustoupenost pololáního místa numero 51 v Dubě připadati bude.“⁹⁵ Svatební veselí se konalo 7. listopadu 1826.⁹⁶

Dne 7. ledna roku 1828 se novomanželům narodil první syn František.⁹⁷ Zajímavé je, že v matričním záznamu je u Františka Petříka uvedeno „*Anwärter*“, tedy čekatel. Jestli nastalá situace, kdy musel mladý hospodář s manželkou a prvním dítětem čekat na uvolnění gruntu otcem, nějak proměnila vzájemné vztahy v rodině, se můžeme dohadovat. Jisté je, že Pavel Petřík zůstal na statku hlavním hospodářem až do své smrti. V matriční knize vystupuje naposledy 7. září 1829, když udílel otcovské povolení pro sňatek své nezletilé dcery Marianny.⁹⁸ Nejspíš někdy po tomto datu onemocněl plicní tuberkulózou. U plicní tuberkulózy „*Lungensucht*“ je zdrojem nákazy téměř vždy nemocný člověk, přičemž k nakažení dochází nejčastěji prostřednictvím inhalace kontaminovaných kapének.⁹⁹

Ve společnosti často docházelo k přehlížení prvotních příznaků nemoci a za počátek choroby bylo mnohdy považováno až vyřazení postiženého z jeho obvyklé činnosti.¹⁰⁰ Již za dva měsíce od Marianiny svatby si nechal sepsat svou poslední vůli. K tomu došlo 3. listopadu 1829 za přítomnosti zapisovatele Petra Indráka, obecního představeného Františka Skronička a dvou svědků Antonína Schnaidra a Jana Zbožíňka.¹⁰¹ Právě období od 3. listopadu do 22. prosince 1829 můžeme označit jako etapu, kdy se Pavel Petřík připravoval

⁹⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15994, inv. č. 21, Kniha listin pro obce Dub, Nenakonice a Sokol II. (1826–1830), f. 27.

⁹⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15993, inv. č. 29, Kniha satebních smluv pro obce Dluhonice, Dub, Nenakonice a Sokol I. (1813–1829), f. 90.

⁹⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, sign. 15993, inv. č. 29, Kniha satebních smluv pro obce Dluhonice, Dub, Nenakonice a Sokol I. (1813–1829), f. 90.

⁹⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 5, inv. č. 6021, Matrika narození, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1851), f. 137.

⁹⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 13, inv. č. 6029, Matrika oddaných, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1794–1866), f. 44.

⁹⁹ ŠAJNAR, Jindřich – MARTÍNEK, Arnošt: *Vnitřní lékařství I*. Ostrava 2008, s. 94.

¹⁰⁰ STŘÍTEŠKÝ, Karel Jan: *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*. Praha 1971, s. 42.

¹⁰¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, kart. 16, inv. č. 71, Projednávání pozůstalostí poddaných v obci Dub, N–Pl. (1798–1850), f. 2.

na svou smrt. V tomto čase se většinou umírající věnoval právě sepisování své poslední vůle, uváděl do pořádku své osobní věci, ujašňoval majetkoprávní vztahy mezi pozůstalými a snažil se zlepšit své osobní vztahy.¹⁰²

Po úvodní formulí, ve které Pavel Petřík odkazuje svou duši Bohu a tělo k pohřbení podle katolické zvyklosti, následuje pasáž o hmotném zabezpečení pro syna Štěpána. „Poručím tu chalupu, kterou sem pro mojego syna Štěpána koupil, manželce mojí držeti do její vlastní vůle, dokavat bude chtít. Po ináčí ona musí vyplatit, což sem povinen ješče dceři Marijaně provdalej do Tážal. Když by ale takovou chalupu manželka synovi Štěpánovi odvedla, tak on bude povinen splatit pro ceru Annu jednech 400 zlatých.“¹⁰³ Manželka Pavla Petříka Veronika se rozhodla chalupu přenechat Štěpánovi a sama žila ve výměnku na gruntu. Povinnost vyplatit dceru Annu tak připadla na něj. Poslední bod závěti se týká půjčky, kterou Pavel Petřík poskytl pro Floriana Horáka z Nelešovic. Obnos 1 409 zlatých měl po vrácení sloužit jako kapitál ke zbývajícimu vyplacení dědických podílů. „Posledně poručím můj zapučený kapitál v Nelešovicích u Floriana Horáka, jedněch 1 409 zlatých. Ty poručím mojí manželce, ponivač ona má ještě mnoho splácet mojim dítkám, kteří sou proměnění.“¹⁰⁴

Svou poslední hodinku trávil Pavel Petřík obklopen blízkými a přijal od kněze poslední pomazání. Zemřel 22. prosince roku 1829 ve věku nedožitých 52 let.¹⁰⁵ Pohřben byl o dva dny později 24. prosince. Zaopatřil jej kaplan František Schaffer a pohřbil farář Josef Schöny. Jeho manželka Veronika se stala vdovou a žila dál na gruntu jako výměnkářka. Postavení výměnkářů a jejich životní úroveň závisely zejména na jejich věku, rodinném stavu a počtu neplnoletých dětí. Do všeho se navíc promítala úroveň mezilidských vztahů v rodině, zvláště pak vzájemná účta a pouto mezi starými rodiči a mladší generací.¹⁰⁶

O běžném dni Veroniky vypovídá množství náradí a nejrůznějších předmětů později nalezených v jejím příbytku. Motyka na okopávání, dva džbery na nošení vody, větší zásobník či stojan na vodu „*Wasserständer*“ a tři ovčí kůže. Před smrtí potřebovala služby několika řemeslníků, za které ale již nestihla zaplatit. Dlužila tesaři Dočkalovi, kováři Lysickému a zámečníku

¹⁰² MIKULEC, Jiří: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Praha 2013, s. 217.

¹⁰³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, kart. 16, inv. č. 71, Projednávání pozůstalostí poddaných v obci Dub, N–Pl. (1798–1850), f. 1.

¹⁰⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, kart. 16, inv. č. 71, Projednávání pozůstalostí poddaných v obci Dub, N–Pl. (1798–1850), f. 1.

¹⁰⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 22, inv. č. 6038, Matrika zemřelých, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1866), f. 98.

¹⁰⁶ SKLENÁŘOVÁ, Sylva: *Výměnky a výměnkáři*. Střední Morava, 6, 2000, č. 10, s. 101.

Skopalovi.¹⁰⁷ Na přelomu července a srpna roku 1834 došlo k dramatickému zhoršení jejího zdravotního stavu. Dne 16. srpna se rozhodla ke svolání svědků a sepsání závěti. V úvodu testamentu stojí: „Já, Verunika Petřík, vejměnkářka z dědiny Dubu, vidíce sebe již nebezpečnej a smrtdelnej nemoci postavenú, abych tehdy mezi dítkama mojema poslední pořádek učinila, nechala sem sobje následujících přítomných svědků zavolati, aby moju poslední vůli vyslyšeli a v tento zápis uvedli.“¹⁰⁸

V pozůstalosti je zajímavá položka „*Heilkosten*“, tedy léčebné výlohy. Veronika trpěla před smrtí gangrénou. Gangréna neboli snět je postupné odumírání tkáně s následnými druhotnými změnami způsobenými většinou bakteriální infekcí. Onemocnění mohly vyvolat tři faktory. Jednou z pravděpodobných možností se jeví být neléčený diabetes s následnou gangrénou způsobenou neustálým kolísáním hladiny cukru v krvi. Další možnost představuje zranění s následkem bakteriální infekce způsobující gangrénu. Tehdejší nízká úroveň hygienických návyků, neznalost dezinfekce, pohyb ve znečištěném prostředí selského hospodářství, práce s rezavými a kontaminovanými zemědělskými nástroji, to vše jsou rizikové faktory pro vznik bakteriální infekce. Třetí možnost lze spatřit zejména ve špatné žilní průchodnosti dolních končetin, čímž dochází ke zhoršenému prokrvování okolních tkání, což může rovněž vyústit ve vznik gangrény. Prosté označení „snět“ v matrice úmrtí bez dalšího upřesnění ponechává přílišný prostor ke spekulacím. Teoreticky se vůbec nemuselo jednat o gangrénu, ale o snět slezinou, v dnešní době známou spíše pod označením antrax. Jedná se o v minulosti poměrně běžné, nakažlivé onemocnění způsobené bakteriemi *Bacillus Antracis*.¹⁰⁹ Jejich spóry dokážou přežít i několik let např. v ovčí kůži. Člověk se navíc mohl nakazit i prostým kontaktem s takto kontaminovaným materiálem. Přítomnost tří ovčích kůží v jejím výměnku navíc dokládá to, že s nimi přicházela do kontaktu běžně. Veronice měl pomoci dubský felčar, který si za ošetření účtoval tři zlaté a 32 krejcarů. Jeho léčebný výkon však není přesněji specifikován.

¹⁰⁷ ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, kart. 16, inv. č. 71, Projednávání pozůstalostí poddaných v obci Dub, N-Pl. (1798–1850), f. 2.

¹⁰⁸ ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Vs Nenakonice, kart. 16, inv. č. 71, Projednávání pozůstalostí poddaných v obci Dub, N-Pl. (1798–1850), f. 2.

¹⁰⁹ WikiSkripta – Antrax [online]. In: <https://www.wikiskripta.eu/w/Antrax> [cit. 5. 5. 2019]

Veronika zemřela 20. srpna 1834 ve svých 54 letech.¹¹⁰ Zaopatřil a pochoval ji dubský kaplan Jiří Pochyla.¹¹¹

5. Závěr

Studie sledovala život dubského sedláka Pavla Petříka (1778–1829) na hanáckém venkově v době před nástupem industrializace. Výzkum ukázal, že k období dětství a mládí Pavla Petříka nebylo možné především kvůli nedostatku písemných pramenů získat téměř žádné informace. Bylo prokázáno, že vzdělávání dětí nebylo v 18. století u poddaných i přes existenci školy v místě bydliště důsledně vyžadováno. Za nedodržení povinné školní docházky zatím v Dubu nedocházelo ani k sankcionování rodičů. Děti se učily polním a hospodářským pracím prostřednictvím zkušeností, aby jednou mohly samy hospodařit na zdejší úrodné půdě. Z majetkového hlediska rodiny je důležitá předávací smlouva gruntu z otce na Pavla Petříka, která je součástí register dubských sedláků a zahradníků. Zde je uvedeno, že Pavel Petřík měl povinnost po dobu jednoho roku od převzetí statku poskytovat otci pět měřic nejrozličnějších plodin na výživu a musel plnit závazky i vůči svému mladšímu bratrovci. Necelý měsíc po převzetí gruntu se Pavel Petřík oženil s Veronikou, dcerou Ondřeje Navrátila z Blatce u Olomouce. I když se svatební smlouva Pavla Petříka a Veroniky Navrátilové přímo nedochovala, díky sňatkům jeho potomků můžeme usuzovat, že věno tvořily finanční obnos a kus hovězího dobytka. Zajímavá je též zmínka o hodnotě šatstva a krojů, které se považovaly za cenný obchodní artikl a měly se v případě nečekaného úmrtí nevěsty vrátit příbuzným. Stranou nezůstala ani demografie rodiny. Výzkumem matrik bylo zjištěno, že manželé přivedli na svět celkem 10 dětí v pravidelných dvouletých intervalech. Pět jejich potomků se nedožilo dospělosti. Úmrtnost v rodině Pavla Petříka představovala rovných 50 %. Mezi nejčastější příčiny úmrtí patřila tuberkulóza a dětská eklampsie. Přiblížit se podařilo také robotní povinnosti Pavla Petříka. Na statcích olomoucké kapituly probíhala robota šest dní v týdnu v období od sv. Jana do sv. Václava. O Vánocích, Velikonocích a svatodušních svátcích bylo zvykem robotu promíjet. V matriční knize Pavel Petřík vystupuje naposledy 7. září 1829. Nejspíš někdy po tomto datu onemocněl plicní tuberkulózou. Ve fondu velkostatku Nenakonice se dochovala jeho poslední vůle. Dozvídáme se z ní, že koupil v Dubu chalupu pro svého syna Štěpána. Prozatím ji však měla obývat Pavlova manželka Veronika. Z matrik

¹¹⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 22, inv. č. 6038, Matrika zemřelých, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1866), f. 109.

¹¹¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Matriky, Sbírka matrik Severomoravského kraje, sign. D I 22, inv. č. 6038, Matrika zemřelých, římskokatolická fara Dub nad Moravou (1797–1866), f. 109.

a pozůstalosti ale vyplývá, že ji od začátku obýval Štěpán. Pavel Petřík zemřel 22. prosince roku 1829. Pohřben byl o dva dny později 24. prosince. Jeho žena Veronika dožila na výměnku usedlosti č. p. 51. Podlehla následkům gangrény či slezinné sněti dne 20. srpna 1834. Studie zvláště pohledem historické antropologie přispěla k pochopení života jedné rodiny, ale také k dalšímu poznání hanácké vesnice na přelomu 18. a 19. století. Prameny uložené ve fondu velkostatku Nenakonice dochovaného téměř v úplnosti lze využít k dalšímu studiu dějin daného regionu.¹¹²

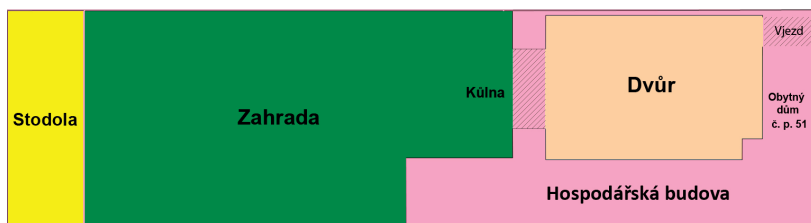
¹¹² Projekt s názvem Životní osudy hanáckého sedláka Pavla Petříka (1778–1829) byl financován ze Specifického výzkumu FF UHK 2020.

Přílohy

Obr. 1. Dub nad Moravou na císařských povinných otiscích stabilního katastru. Grunt Petříkových je vyznačen rámečkem.

Snímek dostupný na: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?type=ciom&idrastru=B2_a_6MS_595-1_3&extent=-5951.900177800355,-8427.047117094235,14225.900177800355,1315.0471170942346&-link=ext [cit. 20. 7. 2021]

Obr. 2. Schématické rozvržení usedlosti č.p. 51 v Dubu. Tvorba autora.

RESUMÉ

ŽIVOTNÍ OSUDY HANÁCKÉHO SEDLÁKA PAVLA PETŘÍKA (1778–1829)

V předkládané práci sledujeme životní osudy sedláka Pavla Petříka (1778–1829) a jeho nejbližší rodiny v Dubu nad Moravou na hanáckém venkově před nástupem industrializace. V duchu případové studie se zabýváme okolnostmi provázející předání statku mezi generacemi. Dozvídáme se, že Pavel Petřík měl povinnost po dobu jednoho roku od převzetí statku poskytovat otci pět měřic nejrůznějších plodin na výživu a musel plnit závazky i vůči svému mladšímu bratrovi. V příspěvku rovněž nastíníme průběh svatebních veselí, zvyklostí s nimi spojených a podobu robotních povinností. Na statcích olomoucké kapituly probíhala robota šest dní v týdnu v období od sv. Jana do sv. Václava. Pavel Petřík vrchnosti odváděl pravidelný roční obnos 36 zlatých 31 krejcarů. Mimo jiné musel každý rok dopravit pro vrchnost tři sáhy dřeva ze vzdálenosti dvou mil a vykonat tři jízdy s blíže nespecifikovaným materiálem. Dubskému faráři platil 20 krejcarů. Z demografického hlediska přiblížíme vývoj rodiny a závěrem se zaměříme na testament, jenž je součástí jeho pozůstalostního spisu. Studie zvláště pohledem historické antropologie přispěla k poznání života na moravské vesnici během 18. a 19. století. Prameny uložené ve fondu velkostatku Nenakonice dochovaného téměř v úplnosti lze využít k dalšímu studiu dějin daného regionu.

Klíčová slova: Dub nad Moravou, mikrohistorie, sedlák, venkov, poddanství, Nenakonice, velkostatek, archivní prameny

SUMMARY

*THE MORAVIAN COUNTRYSIDE ILLUSTRATED WITH THE LIFE OF
PAVEL PETŘÍK (1778–1829)*

The present paper analyses life in Dub nad Moravou, a village in the countryside of the Haná region before the industrialisation period, illustrated with the life of the farmer Pavel Petřík (1778–1829). The case-based study maps the context of passing a farm on to the following generations. As the study has determined, for the period of one year after inheriting the farm, Pavel Petřík was obliged to provide his father with five measures or various crops for nourishment, and also had obligations towards his younger brother. The

paper also describes the procedure of wedding feasts and related traditions and the form of *corvée* duties. On the farms of the Olomouc Chapter, the *corvée* took place six days a week in the period from the feast of St. John to the feast of St. Wenceslas. Pavel Petřík paid a regular yearly amount of 36 guldens and 31 kreuzers to the authorities. Among other things, he was obliged to annually bring three fathoms of wood for the authority from a distance of two miles and make three rides with unspecified cargo. He also paid 20 kreuzers to the Dubá parson. In addition, the study provides a demography-oriented view of the development of the family. The final part focuses on the last will being part of the farmer's bequest file. The study has contributed, particularly from the perspective of historical anthropology, to the knowledge of life in Moravian villages in the 1700s and 1800s. Literary sources from the Nenakonice archive, being almost completely preserved, may be used for further investigation into the history of the particular region.

Keywords: Dub nad Moravou, Microhistory, Farmer, Countryside, Servitude, Nenakonice, Manor, Archive sources

Mgr. Radek Petřík
Partyzánská 522/4
779 00 Olomouc-Holice
Česká republika
e-mail: radek.petrik@uhk.cz